

Bir kadın kahraman olarak Andromakhe'nin yolculuğu ve resim sanatında betimlenişi

The journey of Andromache as a female hero and her description in painting

Ezgi Yemenicioğlu Negir

Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Türkiye, e-mail: ezginegir@comu.edu.tr

Öz

Mit, masal ve söylenceler tarihsel gerçeklere ışık tutabilecek, toplumsal, kültürel, sembolik, psikolojik vb. pek çok anlamı barındıran ve bu bilgileri kuşaktan kuşağa aktaran kaynaklardır. Kahraman ise bu anlatılarda eylemin merkezinde, harekete geçen, maceraya atılan kişidir.

Çağlar boyunca ataerkil toplum yapısının yerleşik değerleri doğrultusunda maceralara atılan, türlü badireler atılarak zaferlere ulaşan bu kahramanlar, zihinlerimizde hep eril figürler olarak yer etmiştir. Oysa mitoloji pek çok kadın karakterin, detayları fazla bilinmeyen kahramanca mücadelesini ve yolculuğunu da içerir. Bu söylencelerde ataerkil toplumsal yapıya temellenen erkek dünyasının kadına yönelen bakışını ve kadının yaşantısı üzerinde kurguladığı ideali görmek mümkündür.

Bu bağlamda Homeros'tan Euripides'e, Vergilius'tan Racine'e pek çok ozanın eserlerinde adından ve öyküsünden bahsedilen Andromakhe yerinde bir örnek olacaktır. Onun öyküsü prensesi olduğu Thebe kentinden başlar, Troya'ya gelin gider. Achilleus'un ailesini katledişi, Hektor'un ölümü, Troya'nın düşüşü ve oğulları Astyanaks'ın öldürülüşü çileli yaşamının yalnızca bir bölümüdür. Onun yolculuğu kocasını öldüren adamın oğluna köle olarak devam eder. Andromakhe Vergilius'un Aeneas destanında bir kez daha karşımıza çıkar. Neoptolemos öldürülünce yine bir Troyalı prens olan Helenos'la evlenmiş, kocasının yönetimindeki Epirus'un kraliçesi olmuştur. Yaşantısının yönünü belirleyen tüm bu sert rüzgârlara rağmen Andromakhe tüm bu eserlerde dirayetli, onurlu, erdemli, yiğit ve bilinçli bir kadın olarak tasvir edilmiş ve bir kadın kahraman olarak yüceltilmiştir. Çağımızda toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl biçimlendiğine geçmişin örnekleri ışığında bakacak olduğumuzda Andromakhe'ye biçilen rollerin eril bakış açısına göre belirlenmiş ideal kadına karşılık geldiği düşünülebilir.

Andromakhe karakterinin büyük ozanların edebi eserlerindeki tasviri, yaşadıkları çağın bakış açısını ele verdiği gibi yazarın düşünceleri ile de biçimlenmiş görünmektedir. Diğer yandan sanat tarihini de derinden etkileyen ve destanlar içinde kendine yer bulan bir kadın kahraman olarak Andromakhe'nin hikâyesi, hemen hepsi erkek sanatçılar tarafından resmedilen betimlemeleriyle de eril dünyanın gözünden gösterilmektedir.

Citation/Atf: YEMENİCİOĞLU NEGİR, E. (2023). Bir kadın kahraman olarak Andromakhe'nin yolculuğu ve resim sanatında betimlenişi. *Journal of Arts*. 6(4): 255-269, DOI: 10.31566/arts.2213

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Ezgi Yemenicioğlu Negir
E-mail: ezginegir@comu.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Bu çalışmada Andromakhe bir kahraman figürü olarak önerilmiş ve onun erkek kahramanların şöhretinin gölgesinde kalmış hikâyesi araştırılmıştır. Resim sanatındaki örnekler arasında Andromakhe'nin yer aldığı resimler taranmış ve ulaşılan eserlerde konunun ele alınış biçimi incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Sanat, Resim, Mitoloji, Kadın, Kahraman

Abstract

Myths, tales and legends are sources that can shed light on historical facts, contain social, cultural, symbolic, psychological and many other meanings and transmit this information from generation to generation. In these narratives, the hero is the person at the center of the action, who takes action and goes on adventures.

In line with the established values of the patriarchal social structure throughout the ages; these heroes, who went on adventures and survived various difficulties and achieved victory, have always remained in our minds as masculine figures. However, mythology also includes the heroic struggle and journey of many female characters, the details of which are unknown. In these myths, it is possible to see the view of the male world, based on the patriarchal social structure, towards women and the ideal it has built on women's lives.

In this context, Andromache, whose name and story are mentioned in the works of many poets from Homer to Euripides, from Vergilius to Racine, would be a suitable example. Her story begins in the city of Thebes, where she was the princess, and went to Troy as a bride. Achilles' murder of her family, Hector's death, the fall of Troy and the murder of their son Astyanax are only a part of her ordeal. Her journey continues as a slave to the son of the man who killed her husband. Andromache appears once again in Vergilius' Aeneas epic. When Neoptolemos was killed, she married Helenos, another Trojan prince, and became the queen of Epirus under her husband's rule. Despite all these harsh winds that determine the direction of her life, Andromache is depicted as an astute, honorable, virtuous, brave and conscious woman in all these works and is glorified as a heroine. When we look at how gender roles are shaped in our age in the light of examples from the past, it can be thought that the roles assigned to Andromache correspond to the ideal woman determined according to the masculine perspective.

The depiction of the character Andromache in the literary works of the great poets seems to be shaped by the thoughts of the author as well as revealing the perspective of the age they lived in. On the other hand, the story of Andromache, as a female hero who deeply affected the history of art and found a place in epics; it is shown from the perspective of the masculine world, with depictions almost all of which are painted by male artists.

In this study, Andromache is proposed as a heroic figure and her story, overshadowed by the fame of male heroes, is investigated. Among the examples in painting, the paintings in which Andromache is included were scanned and the way the subject was handled in the works found was examined.

Keywords: Art, Painting, Mythology, Woman, Hero

1. GİRİŞ

Mitolojik öyküler uygarlıkların, kültürlerin ve hatta insanlığın belleğinden izler sunarken, bizlere tarihi düşsellikle harmanlayarak çağlar ötesinden seslenirler. Bu anlatıların bir bölümü hayal gücü ile şekillenmiş semboller olarak nitelense de Antik çağ ozanlarının epik eserlerinde konu edilen hikâyelerin somut bağlarla gerçekliğe yaklaştığını, Troya gibi antik kentlerin geçmişi aydınlandıkça görmekteyiz.

Geçmişten günümüze ulaşan bu mit, masal ve söylencelerde, anlatılanların merkezinde yer alan kahramanlarla karşılaşırız. Erkek egemen

dünyada ise kahramanlık görevleri ve kahramanın yolculuğu gibi konularla erkek figürlerin ilişkilendirmesi doğal olarak kabul görmüştür. Zaten tarihsel süreçler boyunca pek çok toplum, kültür ve dinsel öğretide kadının erkek için ve onun himayesinde yaratılmış bir figür olarak değerlendirildiği görülür. Bu nedenle günümüzde adları tanınan ve ünleri ile parlayan erkek kahramanların arasında kadın kahramanların öyküleri sessizliğe gömülmüş gibidir. Oysa bu kadınlar eril dünyanın içinde varlıklarını sürdürürken, hiç de küçümsenmeyecek denli büyük maceraların içine atılmış, insan ruhunun taşınması için çok zor olan sınavlardan geçmiştir.

Bu noktada Andromakhe'nin yaşadığı bütün trajedilerin ardından, Anadolu kentlerinden Pergamum'a dönüşü kahramanın aldığı tüm deneyimlerden sonra çemberi tamamlamasına benzediği için onun kahraman kimliğini pekiştiren bir özelliktir. (URL-3, 2023) Tüm bu kahraman tanımları arasında; maceraya atılmak, yolculuğa çıkmak, yolda vereceği sınavlarla karşılaşmak, canavarı yenmek, karşılığında bir ödül kazanmak gibi eylemlerle yüzleşmenin erkeğin işiymiş gibi görüldüğü bir anlayış eskiden olduğu gibi günümüzde de hâkimdir. O yüzden Kahraman denilince Gılgamış, Osiris, Herakles, Odysseus, Akhilleus, Hektor gibi mitolojik, Superman, Batman, Frodo Baggins, Harry Potter gibi çağımız kahramanlarını düşünmek olağandır.

Antik Çağ'da kadın için belirlenmiş etkinlik alanları içine genellikle kahramanlık işleri yer almaz. O yüzden Eski Çağ yazınında övülen kadınlar genellikle Odysseus'un eşi Penelope gibi asil, sadık, becerikli, sabırlı, akıllı, adaletli ve her zaman ağırbaşlı bir tavırla tezgâhları başında dokuma yapmaktadır. İçinde buldukları sıkıntılı durumlar ise erkek bir kahraman el atmadan değişmez gibidir. Andromakhe'nin de durumu bundan farklı değildir. Ancak Andromakhe çağının kadınlarından beklenenin aksine, kendi adına ayağa kalkar ve gerçekleri tüm çıplaklığıyla ifade eder. O doğruları söylediğinde güçlü adamlar bile karşı çıkaaz, dediklerini kabul ederler. (Euripides 2021:21) Andromakhe sadece kendininkileri değil, cesaretle çevresindeki tüm insanların duygularına tercüman olur ve düşüncelerini seslendirir. Spartalı Menelaos'a karşı şunları haykırır:

"...Herkesin nefret ettiği Sparta'nın sakinleri! Yalancılığın ustasıdır. Kurnazlıklar tasarlar, Entrikalar düzenlersiniz. Düşünceleriniz Doğru ve adil değil, hep dolambaçlıdır. Hellas'ta mutlu yaşamamız büyük haksızlık! Yapmadığınız ne kaldı ki? Cinayetler işler, Yolsuzluklar yaparsınız. Dudaklarımız başka Söylerken aklınız başka düşünür. Lanet olsun size!" (Euripides 2021:21)

Günümüzden ve yaşadığımız ülkenin gerçekliğinden baktığımızda bile Andromakhe'nin duruşu kahramancadır. Varsın, sözleri ozan Euripi-

des'in düşüncelerini yansıtsın ve o kendince bir Andromakhe yaratmış olsun, yine de bir insanlık dramı abidesi gibi karşımızda duran Andromakhe'nin cesareti içimize işler, yürekleri titretir. Herkesin güç karşısında sus pus olduğu bir çağda yaşarken, onun doğru bildiklerini cesaretle ifade edişi ve yürekliliği saygıyı hak etmektedir.

3. ANDROMAKHE KİMDİR?

Andromakhe; Anadolu'nun Mysia bölgesinde Thebe şehrinin kralı Eetion'un kızıdır. Annesinin ise adına rastlamayız, ancak Andromakhe İlyada'da annesinden bahsederken onu "...anam ormanlık Plakos'un eteğinde kraliçeydi..." diyerek anar. (Homeros, 1984:186) Adının anlamı "anır" (erkek) ve "makhe" (savaş) kelimelerinden türetilmiştir ve "erkeklere karşı savaşan" anlamını taşır. (Euripides, 2021: 55) Adının anlamı Andromakhe'nin kaderini belirlemiş ve erkeklere karşı duruşunun bir işareti gibidir.

Kral Eetion yedi oğlunun yanında tek kız çocuğu olan sevimli, akıllı ve ağırbaşlı Andromakhe'yi, Troya'nın değerli prensi Hektor ile evlendirmiştir. Bu evlilik Andromakhe'nin babası Eetion ile Troya kralı Priamos arasındaki güçlü dostluktan kaynaklanır ve iki krallığın ilişkilerinin evlilikle güçlendirildiğini düşündürür. Euripides'in tragedyasının açılışında Andromakhe şunları söyler:

"Bir zamanlar altın yüklü çeyizimle
Asya toprağının süsü Thebe şehrinde
Hektor'a eş olup ona çocuklar doğurmak üzere
Kral Priamos'un sarayına gelin geldim.
O zamanlar herkesin imrendiği Andromakhe'ydim..."
(Euripides, 2021:5)

Hektor ve Andromakhe'nin evliliğine dair detayları ve çiftin mutlu zamanlarını ozanlar aktarmamıştır. Biz bu mutlu çifte ancak Troya savaşı onların hayatını trajediye çevirdiğinde yakından bakma fırsatı buluruz. Andromakhe İlyada destanında Troya prensi Hektor'un karısı ve Astyanaks'ın annesi olarak karşımıza çıkar. Troya'da çarpışmaların şiddetle devam ettiği günlerden birinde, Hektor savaş meydanına dönmeden önce karısı Andromakhe'yi ve oğlu Astyanaks'ı

görmek için koşar ve onları kentin surlarında bulur. Andromakhe Troyalıların yenildiğini duyduğu için endişeyle dövünür ve gözyaşı dökerek. Hektor'a savaş meydanına geri dönmemesi için yakarır. Destanın bu kısmında Andromakhe kocasına yalvarırken Thebe'deki ailesinin başına gelenleri sıralar. Akhilleus'un babasını öldürüp, kentini yerle bir ettiğini, yedi erkek kardeşini öldürdüğünü ve annesini de esir aldığını Andromakhe'nin ağzından öğreniriz. Kocasına savaştan uzak kalması için yalvaran Andromakhe'nin sözleri yüreğimize dokunur.

"Sensiz kalmaktansa kara toprak yutsun beni daha iyi.

Benim senden başka dayanağım yok,
alıp götürdüğü zaman ölüm seni
yalnız acılar kalacak bana.

Ne babam var benim, ne ulu anam...

...Sen bana bir babasın, Hektor,
ulu anamsın benim, kardaşımsın,
arkadaşısın sıcak döşeğimin.

Burada, kalede kal, acı bana,
yetim koma yavrumuzu, karını dul koma.

Şu incir ağacının önünde tut orduyu,
kente oradan kolay girer düşman,

kolay çıkılır oradan duvarlara." (Homeros,1984:186)

Kadın kocasına, önlerine serili kaderi bilirmiş gibi yakarır, Akhalar üstüne saldırıp seni öldürecekler diyerek korkusunu dile getirir. Bu yakarı öyle dokunaklı, eşlerin birbirine olan sevgi ve bağlılığı öyle güçlüdür ki Andromakhe'nin hıçkırıklarını duyar gibi oluruz. Bu sırada adı "şehrin efendisi" anlamına gelen oğulları Astyanaks henüz dadısının kucağında bir bebektir. Troya'ya kral olması umuduyla büyütülmektedir. (Erhat, 2012:37) Hektor onu kucağına almak için uzandığında Astyanaks babasının görünüşünden, tolgasından sallanan yeleden korkup ağlamaya başlar. Anne baba yavrularının tepkisine gülerler ve savaşın ağır atmosferi bir anlığına dağılır. Yerini sevgiyle yaşamı paylaşan bir ailenin samimiyetine bırakır. Bu detaylar destanın kahramanları olan karı kocanın sevinçleri, kederleri, hırsları ve endişeleri olan insanca taraflarını ortaya koyar. Andromakhe'nin kocasına

ve Hektor'un ona seslenişinde de sevgi ve saygı dolu bir evliliğin varlığı anlaşılır.

Andromakhe pek çok kişinin gözünde güzel ve üstün meziyetlere sahip biridir. Çoğu kez güzel Helene ile karşılaştırılan Andromakhe güzelliğin şeylerin doğası olduğuna inanır ve güzelliği güvenilemez bulur. Bu noktada Helene ile birbirine zıt nitelikleri olan iki kadın örneği oluştururlar. Andromakhe güzellikten ziyade bir kocanın kalbini kazanan şeyin karakter olduğuna inanır.

"Bu nedenle bir prenses olsa da gururunu asla kocasınınkiyle karşı karşıya getirmez, kendi ülkesini övüp kocasının kentini küçümsemezdi. Hatta kocasının hatırı için metresleriyle bile iyi geçinirdi. Her zaman cana yakın bir arkadaş olarak kocasını kendisine çekeceğini düşünüyordu. Ve bazılarına göre istikrar, sadakat ve dürüstlük, aşkın kanepedeki tatlı zevklerden öteye geçmesin sağlar." (URL-3, 2023) Ancak tanrılar planlarını kurmuş, Troya'nın düşmesi ve Hektor'un Akhilleus'un elinde can vermesi kararlaştırılmıştır. Andromakhe saraydaki odalardan birinde erguvan renkli bir kumaş dokumakta, Hektor döndüğünde yıkansın diye kazanlarda sular hazırlamaktayken kentin surlarından acı feryatlar duyulur. Kayınvalidesi Hekabe'nin çılgıncıdır bu, Andromakhe hızla kale duvarlarına koşar ve Hektor'un cansız bedeninin dörtmala koşan atlarca sürüklendiğini görür. Andromakhe gördükleri karşısında dayanamaz kendinden geçer. (Homeros, 1984:496)

Destanın son bölümünde Hektor için ağıt yakarken betimlenen Andromakhe başına gelecekleri sezmiş gibi şunları söyler:

"Erkeğim benim, göçüp gittin genç yaşında,
gittin evimizde dul bıraktın beni
çocuğumuz da ufacak, körpecik,
bizden olan, kara talihli ikimizden,
bilmem, gençlik çağına erer mi ki,
bu kent yerle bir olacak baştan aşağı,
sen öldün, onun koruyucusu, bekçisi,
sen, soylu analar, çocukları ayakta tutan.
Onları koca karınlı gemiler götürecektin yakında,
beni de götürecektin gemiler, yavrum, beni de,

sen benim arkamdan geleceksin belki,
belki bir Akhalı surlardan atacak seni..."
(Homeros, 1984:546)

İlyada Hektor'un cenaze töreni ile kapanır. Hikâyenin bundan sonraki kısmını Euripides Troyalı Kadınlar ve Andromakhe tragedyalarında anlatır. Troyalı kadınlar kent ele geçirildikten sonra esir alınır ve kur'ayla savaşa katılan Akhalı erkekler arasında paylaştırılır. Soylu kadınlarsa kur'a olmaksızın Akha komutanları arasında pay edilir. Bunun sonucunda tanrı Apollon'un kâhini Kassandra Agamemnon'a, Andromakhe Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'a verilir. Troya kraliçesi Hekabe Odysseus'un sarayına köle olarak gönderilir. Prenses Polyksene ise Akhillius'un mezarı başında kurban edilir. Hektor ve Andromakhe'nin oğlu Astyanaks'ın kaderini Odysseus belirler. Küçük bir bebek olsa da onun kentin surlarından aşağı atılarak öldürülmesi buyruğu verilir. Bu haberi Andromakhe'ye Agamemnon'un habercisi Talthybios verir. Kendisi de bir Akhalı olmasına rağmen Andromakhe'ye acıdığı, katlanması gereken kedere üzüldüğünü belli etmekten çekinmez. Ona şöyle seslenir;

"Ey Friglerin en iyisi olan Hektor'un karısı,
benden nefret etme.
Çünkü istemeyerek bildiriyorum,
Danaos ve Pelopsların tüm mesajlarını...
Çocuğunu öldürecekler, sana büyük bir kötülük.
Tüm Hellenlerin arasından Odysseus dedi ki...
Cesur adamın çocuğunun
Büyümemesi gerektiğini söyleyip...
Troya surlarından
aşağıya atılması gerektiğini söyledi.
Bu olacak. Metin ol."
(Euripides, 2002:36-38)

Masum bir çocuğun canına kıymak savaşın yıkıcılığına aşina bir Akhalıyı bile düşündürmüş gibidir. Haberci Andromakhe'nin durumuna üzülmüş görünür ve ona Akhalardan merhamet görebilmesi için susup felaketlere dayanması gerektiğini söyleyerek telkinde bulunur. Andromakhe'nin yaktığı ağıtların sonu gelmez. Eşini, çocuğunu, ailesini, sevdiklerini bir bir yitirir,

yuvası olan kentler yakılıp yağmalanır, esir düşer, düşmana köle olur ve kara karınlı gemilerle Akha diyarlarındaki belirsiz bir geleceğe ilerlemek zorunda kalır. Andromakhe'nin ağıtları yürekleri dağlar. Hem kadınsal olana atfedilen yoğun bir duygusallıkla doludur bu dizeler; hem de durumunu her açıdan kavrayan gerçekçi bir yaklaşımla. Euripides Andromakhe'ye kadınlara özgü yoğun bir sevgi, şefkat ve duygusallık yüklerken diğer yandan da ona akliselim, onurlu, yiğit, olayları açık bir bilinçle kavrayan realist bir duruş vermiştir. Bir diğer deyişle Euripides Andromakhe kimliğini Antik dünyanın ideal kadınına sergileyecek biçimde inşa etmiştir. Çektiği sıkıntılar boyunca Andromakhe'nin gücü ve dayanıklılığı parlamaya devam eder. Esir olarak yaşadığı hayat ise kadınların savaş ve çatışma zamanlarında karşılaştıkları trajik olayları ve insanlığın zaafalarını hatırlatmaktadır. Ozanlar Andromakhe karakteri üzerinden savaşın yıkıcılığını ve savaş ile ilgili düşüncelerini de dile getirmiş olurlar..

Andromakhe, Troya'dan Neoptolemos'un Phtia ve Pharsalia sınırındaki topraklarda bulunan sarayına köle olarak getirilir. Akhilleus'un oğlu, Peleus'un torunu olan Neoptolemos, Menelaos ve Helene'nin kızı Hermione ile evlidir. Andromakhe'nin bu süre zarfında Neoptolemos'tan Molossos adında bir oğlu olmuştur.

"Ben de burada yaşıyorum ve bu sarayda efendim Neoptolemos'tan bir oğul doğurdum.
İlk başlarda büyük acılar çekerken, çocuğum hayatta kalırsa kaderimin değişeceğine ve sıkıntılara teselli bulacağıma ilişkin umutlar besliyordum. Ama efendim kölesinin yatağını terk edip Spartalı Hermione ile evlenince karısı bana eziyet etmeye başladı.
(Euripides, 2002:6)

Kimi kaynaklarda Andromakhe'nin Neoptolemos'tan birden fazla çocuğu olduğunu belirtir. (Erhat, 2012:38) Bu kaynaklarda çiftin çocuklarının adlarından Molossos ya da Amphialos, Pieos ve Pergamos olarak söz edilmektedir. (Euripides, 2002:56) Hermione'nin ise çocuğu olmaz, bu yüzden Andromakhe'yi kıskanmaktadır. Troyalı

kölenin kendisine çocuk doğurmasını diye büyüler yaptığını iddia eder. Babası Menelaos'un da yardımıyla Neoptolemos'un yolculuğa çıktığı bir zamanda Andromakhe ve Molossos'u öldürmek için harekete geçer. Andromakhe Thetis'in tapınağına sığınır ve tanrıçaya yakarırken olan biteni anlatır:

"Gizlice büyüleri merhemler kullanarak çocuk doğurmasını engellediğimi, kocasını ondan soğuttuğumu ve evdeki yerini alarak onu zorla

gelinlik yatağından kovmaya çalıştığımı söylüyor.

Ama ben bu yatağa kendi isteğimle yatmadığım gibi

şimdi tamamen uzağındayım. Efendimle isteğim

dışında zorla yattığımı en iyi büyük Zeus bilir.

Ama kadın söylediklerime inanmıyor ve beni öldürmek istiyor..."

(Euripides, 2002:6)

Andromakhe tragedyası klasik dönemde kurgusu açısından eleştirilse de; Hermione'yi kıskançlığı, Andromakhe'yi ise anneliği bakımından başarılı şekilde yansıttığı düşünülmüştür. Euripides eserinde Hermione ve Menelaos karakterlerini Sparta ile Andromakhe'yi ise Atina kenti ile özdeşleştirmiştir. Buna göre Sparta acımasızlık ve etik olmayan davranışları nedeniyle yerilmiş, Atina'nın ahlak anlayışı da Andromakhe ile temsil edilmiştir. İlginçtir ki bu eserde ozan aslen Anadolu, Troyalı olan ve Akhaların elinden birçok çile çeken Andromakhe'nin davranışlarını, Atina'nın ahlaki değerlerini temsil eden bir figür olarak ele almış ve yüceltmıştır. Diğer yandan ozan savaş yüzünden her şeyini yitiren Andromakhe'nin hikâyesine odaklanarak savaş karşıtı tutumunu sergilemiştir. (Euripides, 2002:xi)

Fransız şair Racine ise tragedyasında Euripides'ten çok daha güzel, çok daha insanca bir Andromakhe tipi yaratmıştır. Bu tip Hektor'u bir türlü unutamamış, Neoptolemos'un aşkına karşılık vermeyen, Hermione'nin kıskançlığını boşa çıkaran, şefkatli bir ana, bilinçli ve cesur bir

kadın özellikleriyle öne çıkar. (Erhat, 2012:38)

Menelaos Hermione'yi kuzeni Oretes ile evlendirmek üzere söz vermiştir. Sonradan sözünü tutmayarak onu Troya'dan zaferle dönen Neoptolemos'a gelin vermiştir. Sevdiği elinden alınan Orestes Neoptolemos'a kin gütmüş, tuzak kurarak onu öldürmüştür. Bundan sonra Andromakhe, Cassandra'nın ikizi ve Hektor'un erkek kardeşlerinden biri olan Helenos ile evlenmiştir. Helenos Troya savaşından kurtulan bir Troya prensidir. O savaşın sonuçlarından kaçınmak, uzaklarda bir ülkeye yerleşip hayatını güvence altına almak üzere bir pazarlık yaparak, Troya'yı koruyan kehanetleri Odysseus'a bildirir. Helenos bu davranışının ölüm korkusundan kaynaklanmadığını açıklar. O da kuzeni Aeneias gibi Paris'in Akhilleus'u tanrı Apollon'un tapınağında alçakça öldürmesini bir türlü kabullenememiştir. (Graves, 2012: 902)

Vergilius'un Aeneias Destanında, Aeneias ve Andromakhe karşılaşır, bu bölüm Andromakhe'nin başından geçenler hakkında bilgi sağlar. Burada Troya Savaşı sonrasında Helenos'un Neoptolemos'un uşağı olduğunu ve onun ölümünün ardından Neoptolemos'un krallığının bir bölümünün Helenos'a kaldığını Andromakhe'den öğreniriz. (Vergilius, 2019: 102) Bu aşamada Andromakhe karşımıza Epirus krallığının kraliçesi olarak çıkar. Aeneias Epirus kıyılarından ilerleyerek Buthrotium'a vardığında atalarının ve Hektor'un ruhları için sunular yapmakta olan Andromakhe ile karşılaşır. Kadın karşısında Troya silahları kuşanmış Aeneias'ı görünce şaşkınlıktan donakalır. Kendine geldiğinde Aeneias'a şöyle seslenir;

"Sen misin gerçekten? Gerçek mi senin bu görünüşün?

Tanrıça oğlu? Yaşıyor musun? Besleyen ışık

Seni tuttuysa hayatta, nerede Hektor'um?"

(Vergilius, 2019: 101)

Andromakhe ve Aeneias dertleşirler, onlara Helenos da katılır; Aeneias'ı konukseverlikle ağırlarlar. Başlarına gelenleri karşılıklı kâh güler, kâh ağlayarak anlatırlar. Andromakhe Aeneias'ı görünce geçmiş hayatını hatırlar. Aralarında geçen konuşmalardaki en dramatik anlardan

biri Andromakhe'nin Aeneias'a oğlu Ascanius'u sorduğu andır.

“Ne oldu oğluna, Ascanius'a?
Yaşıyor mu, soluk alıyor mu?
Ayaktayken Troya, o çocuk sana...
Yitirdiği anasını hiç arıyor mu oğlu?
Babası Aeneias'a, dayısı Hektor'a çekmiş mi?
Ata erdemlerine, gözü pek yiğitliğine
hevesli mi onların?' İşte böyle söyleyip de
ağlıyor, inliyordu uzun uzun...”

(Vergilius, 2019:103)

Andromakhe'nin kaybettiği eş ve oğula duyduğu hasret Aeneias'la buluşunca çağlamaya başlamış gibidir. Onu uğurlarken birçok değerli armağanlar verir. Özellikle Aeneias'ın oğlu için birçok hediye vardır. Andromakhe'nin duygulu hali Aeneias'ın da gözlerini doldurur. Talihsiz kadın Ascanius'a armağanlarını verirken söyledikleri kalbimizi sızlatır:

“Al bunları da,
bir anı olsun sana ellerimle dokuduğum,
Hektor'un eşi Andromakhe'den, sevgili yavrum!
Hiç sönmeyen sevgisinin delili olsun bunlar.
Al yakınlarının verdiği son hediyeleri.
Sen, Astyanaks'ımın bana klan son hayali!
İşte böyleydi gözleri, elleri böyle işte,
böyleydi yüzü! Aynı yaştıydı seninle, şimdi
tüylenerek yüzü erişecekti erginliğe!” (Vergilius, 2019:108)

Aeneias ayrılırken Andromakhe'ye yazgısının sonuna ulaştığını söyler ve mutluluk diler. Yeni bir Troya kurduklarını tanrısal belirtilerin müjdeli olduğunu ifade eder, Akhalanın bu kente üstün gelmemesi için dileklerini sunar. Böylelikle Andromakhe'nin öyküsünün sonuna geliriz. Onun yaşamının sonunda Anadolu'ya, oğullarından biri olan Pergamos'un kurduğu kente döndüğü söylenir.

4. KAHRAMANIN YOLCULUĞU BAĞLAMINDA RESİM SANATINDAKİ İFADELERİYLE ANDROMAKHE

Bir kadın kahraman olarak Andromakhe Destan ve tragedyalara konu olmuş öyküsüyle resim sanatında da sıklıkla betimlenen bir figürdür. Sanat tarihindeki örneklere baktığımızda Andromakhe'nin yalnız başına resmedilmekten çok, figür grupları içinde ele alındığı eserlerle karşılaşırız. Kahramanın içinde yer aldığı anlatılarda, dram yükü ağır olduğundan Andromakhe'nin yer aldığı kompozisyonların ciddi ve ağırbaşlı görünüşleri dikkat çeker.

Resim 2. Gaspare LANDI, “Hektor ve Andromakhe'nin Buluşması”, 1794

Gaspare Landi'nin Neoklasik anlayışla ortaya koyduğu bu eserde (Resim 2), Antik Yunan heykellerine benzeyen figürler konu çerçevesinde bir araya getirilmiştir. Oğlunu ve karısını görmek için savaş meydanından dönen Hektor, kendisine özlemle yaslanmış Andromakhe ve dadısının kucağındaki oğlu Astyanaks'ın arasında durmaktadır. Küçük oğlunun korkuyla baktığını farkedince, aceleye tolgasını çıkarmak için hamle yapmıştır. Hektor'un dikkati oğluna yönelmiştir. Andromakhe ise kocasının omzuna yaslanmış duygusal bir ifadeyle durmakta, bakışları herhangi bir yerden öte iç dünyasına çevrili gibi görünmektedir. Arka planda Akhalara ait gemiler görünme ve savaşın gerçekliğini ve çok yakınlarında sürmekte olduğunu hatırlatmaktadır.

Resim 3. Joseph-Marie VIEN, "Hektor ve Andromakhe'nin Vedası", 1786

Avrupa resim sanatı geleneğinde Andromakhe'yi konu alan resimlerde çoğunlukla Troya savaşına ait eril imgelerin ve erkek kahramanın baskınlığı altında erimiş bir kadın figürü görmekteyiz. Bu durum konunun ele alınışını ve figürlerin resimdeki varoluşunu biçimlendirenin, resimlerin yapıldığı dönemin kabul görmüş toplumsal kalıplarından kaynaklı olabileceğini akla getirir. Vien'in yorumunda (Resim 3) Neoklasik resimlerin eserlerinde sıklıkla gördüğümüz erkek figürlere yüklenen vatansever, kahraman ifadelerinin yanında, kadın figürlerine yüklenmiş yoğun duygusallık göze çarpar.

Resim 4. Giovanni Antonio PELLEGRİNİ, "Hektor ve Andromakhe", 1710

Pellegrini'nin eserinde kompozisyonun diyagonal hareketlerle kurgulandığı görülür ve bu yapı resmi dinamik hale getirerek durağanlığın önüne geçer. Resmin merkezinde Hektor, Andromakhe ve Astyanaks'tan oluşan aile yer almaktadır. Andromakhe ilgiyle kocasını izlemekte ve onunla konuştuğu yaptığı jestlerden okunabilmekte-

dir. Buna rağmen Hektor artık bu sahnenin bir parçası değilmişçesine Andromakhe'ye kulak vermez gibi görünmektedir. Savaş meydanındaki akıbetine dair bir şüphe içinde olduğu, kendi içinde bir çatıma yaşadığı sezilir. Tanrısal bir işaret almayı bekler gibi gözlerini göğe çevirmiştir. Kollarında tuttuğu oğlu için tanrılara yakarıyor gibi görüldüğü de düşünülebilir. Kompozisyondaki dinamizm adeta Hektor'un duraksamış figürünün çevresinde devinmektedir. Figürlerin ifadeye anlam kazandıran bakışlar ve hareketler içinde oluşu İzleyicinin konuyla daha fazla bağ kurmasına yardım eder.

Resim 5. Gavin CRE HAMILTON, "Hector's Farewell to Andromache" 1775-80

Andromakhe'nin yer aldığı resimlerde özellikle de sahneyi erkek kahramanlarla paylaşıyorsa çoğunlukla destekleyici, yardımcı bir rol aldığı gözlenir. Bu kadının toplumsal yeri ve önceliğinin hep erkeğin gerisine konumlanması geleneğinin, Antik çağdan bu yana çeşitli biçimlerde süregelen olduğundan kaynaklanır. Euripides Andromakhe'yi bir kadın olarak idealize eder belki ama yine Andromakhe ağzından söylediği sözler kadının yeri ve konumu hakkındaki düşüncelerini ele verir.

"Ne kadar tuhaf! Tanrılar

Vahşi yılanlarla başa çıkmaları için insanlara şifalı otlar

Verdiği halde, yilandan ve ateşten beter olan
Kötü kadınlar için kimse hiçbir ilaç bulamadı

Biz kadınlar erkekler için o kadar büyük bir belayız!"

(Euripides, 2021:15)

Hamilton'un eserinde (Resim 5) Hektor'a kalması için son kez yalvaran Andromakhe görülmektedir. İşgal altındaki kentteki kargaşa arasında

zamanın donduğu bir an resmedilmiş gibidir. Resimdeki en günahsız en masum figür olan Astyanaks ilgi ister biçimde babasına uzanmıştır. Onun hizmetçinin kucağındaki bedeni resmin tam merkezine alınmış bir ışık kaynağı gibi parlamaktadır. Savaşın karanlık yanına masumiyeti ve saflığıyla tezat oluşturan Astyanaks figürü, hikâyenin devamında bu karanlığa kurban olacak ve katledilecektir.

Resim 6. Angelika KAUFMAN, "Hektor ve Andromakhe'nin Vedası" 1768

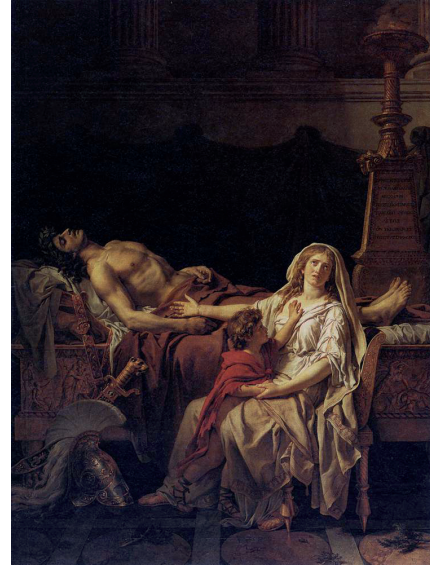
Neoklasik tarzda portreler ve tür resimleri yapan İsviçre doğumlu bir ressam olan Angelika Kaufman, İngiltere'de bulunduğu yıllarda 1768'de Kraliyet Akademisi'nin iki kadın kurucu üyesinden biri olmuştur. Görülmekte olan resim (Resim 5) Troyalı Hektor'un savaşa giderken oğlu ve karısı ile ayrılış sahnesini konu almaktadır. Hektor oğluyla vedalaşmış, Andromakhe'den de ayrılmak üzeredir. Karı kocanın birbirlerine sevgiyle yaklaşmış oldukları beden dillerinden okunmaktadır. Ancak Hektor harekete geçme kararlılığıyla adımını attığı görülür. Kaufman 1768'de bu konuyu ele aldığı hem bir, hem de desen çalışması yapmıştır. (Resim 6) Ancak iki çalışma kompozisyon açısından farklılık göstermektedir. Figürlerin yönü iki resimden birbirinden farklıdır, Hektor tüylü bir miğfer ve kırmızı bir tunik giymektedir ve çocuk ikinci bir kadın figürü tarafından tutulmaktadır. Hektor'un mızrak ve kalkanını tutan bir yardımcı görünür. Kaufman veda sahneleriyle ilgili başka çalışmalar da yapmıştır. Konunun sanatçıyı Andromakhe özelinde olmasa da ilgilendirdiği açıktır. Ayrıca Kaufman; desen gücü, ışık-gölge etkileri ve duyarlı fırçasıyla bir ressam kadın olarak kendini kanıtlamıştır. Sanatçı Andromakhe ve Hektor'u

resmederken yaşadığı dönemin sanatsal üslubu içinde bir tavır göstermiştir.

Resim 7. Angelika KAUFMAN, "Hektor'un Vedası" 1768

Resim 8. Jacques-Louis DAVID, "Andromakhe Hektor'un Yasını Tutuyor", 1783.

Resimde işlenen dul bir kadın ve babasız kalmış küçük bir çocuk konusu sanatçının kişisel anılarını canlandırmış olabilir. Çünkü babası öldürüldüğünde David'in resimdeki Astyanaks'ın yaşlarında olduğu söylenmektedir. Babasız çocuk, kederin ortasına düşmüş annesini teselli etmeye çalışırken gösteriliyor. Hektor'un cansız bedeni yatağa uzanmış uyur gibi. Kentin surları etrafında sürüklenirken bedeni tanrısal yardımla korunmuş, zarar görmemiş. Bu onun öldüğüne inanamayan Andromake'nin isyanını haklı kılıyor. David Paris ve Helene çiftinin de yatak odalarında gösterir şekilde resimlemiştir. Yasak

aşkları ile Troya'ya yıkım getiren çiftin odası sıcak ve zarif bir ışıkla aydınlanırken Hektor ve Andromakhe'nin odası karanlığa gönülmüş. Sanatçı belki de bu adaletsizliğe dikkat çekmek istemiştir.

Resim 9. Pierre-Paul PRUD'HON, "Andromakhe ve Astyanaks", 1823

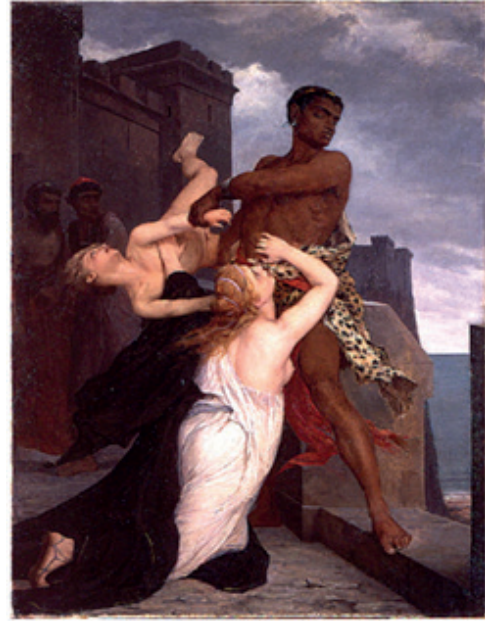
Konusu Fransız oyun yazarı Racine'den alınan eserde Andromakhe, oğluna bakmaktadır. Akhilleus tarafından öldürülen kocasının özelliklerini gördüğü oğlu Astyanaks'ı kucaklar. Anne ve oğul savaş ganimeti olunca Akhilleus'un oğlu Pyrrhus Andromakhe'ye âşık olur. Ancak Andromakhe'nin kocasına sadakatle bağlı olduğundan onu reddeder. Pyrrhus resimde gösterilen jestinden de anlaşılacağı gibi Andromakhe'nin tavrı karşısında şaşırmıştır.

Resim 10. Johan Ludwig Gebhard LUND, "Pyrrhus ve Andromache Hektor'un Mezarında" 1807-11

Yukarıda yer alan eserde (Resim 10) Hektor'un mezarı başında ona sunularla bulunan Andromakhe ve oğlu Neoptolemos ile birlikte betimlenmiştir. Neoptolemos ganimeti olarak payına düşen Andromakhe'nin ölmüş kocasına olan bağlılığına anlam verememekte, onu kendine götürmek için acele etmektedir. Arka planda yanmış yağmalanmış Troya'dan göçenler kenti terk etmektedirler.

Resim 11. Edouard-Théophile BLANCHARD, "Astyanaks'ın Ölümü", 1868

Resim 12. Georges ROCHEGROSSE, "Andromakhe", 1883

Dramatik olayın en vurucu anını ele alarak betimleyen Rochegrosse ise (Resim 11) şiddetli olanca açıklığı ile izleyene duyumsatmaktadır. Resimde erkeğin sert, acımasız betimlemesi ile Andromakhe'nin yalvarmakta olan duygusal tavrı arasında tam bir karşıtlık oluşmaktadır. Kadın, çocuk ve adamdan oluşan ön plandaki üçlü hareketi yoğun biçimde hissettirecek şekilde resmedilmişlerdir.

Georges Rochegrosse, 1883'te Salon'da dokuz metre yüksekliğine yakın boyutlarıyla devasa ve korkunç bir tablo olan "Andromakhe" ile büyük başarı elde etmiştir. Resimde Andromache merkezdedir ve Neoptolemus'un kölesi olmak üzere verilmeden önce Akhalı savaşçılar tarafından zaptedilmektedir. Sol kolu çaresizce merdivenlerin yukarısına, oğluna doğru uzanır. Yukarıda oğlu Astyanaks'ı öldürmek için bekleyen başka bir savaşçının silueti görülür. Astyanaks'ı tepeye çıkarmak üzere tutan siyah zırlı bir savaşçı çocuğu sıkıca kavramış. Basamakların dibinde ölüm ve ıssızlık var. Kesilmiş başlardan oluşan bir yığın, etrafa göze çarpan cansız bedenler savaşın dehşetini yüzümüze vuruyor.

Kompozisyon elemanları, bakış açısı ve devinim içindeki figürlerle bu bir canlı ve ölü karmaşası oluşturmakta ve izleyenlere Troya'nın yağmalanmasının enkazını sergilemekte. Resmedildiği zaman düşünüldüğünde oldukça iddialı ve yenilikçi sayılabilecek bu eserde savaşın ve sordaki katliamın vahşeti bütün çıplaklığıyla sunulmuştur. Resmin hissettirdiği mekân duygusu ve boyutları izleyiciyi konunun içine çekmekte gibidir.

Aile bağları ve soyların devamı konusunda Akhaların düşmanlarına hiç merhameti yoktur. Odysseus Astyanaks'ın ölümüne karar verdiğinde cesur adamların çocuklarının büyümemesi gerektiğini söyler. Çünkü babası, atası gibi cesur bir adam olup intikam peşine düşebilir. Bu yüzden Akhalar yılanın başını küçükken ezmek istemişlerdir.

Resim 13. Fredric LEIGHTON, "Tutsak Andromakhe", 1888

Leighton'un "Tutsak Andromakhe" adlı eserinde, Hektor'un dul eşi ve Astyanaks'ın annesi Andromakhe siyahlara bürünmüş halde. O da

diğer Truvalı esirler gibi su doldurmak için sıraya girmiş olarak görülüyor. Andromakhe derin düşüncelere dalmış. Genç kadın çevresindeki gündelik hareketliliğin farkına varmaksızın, kalabalığın arasında, acısının içine gömülmüş halde yapayalnız duruyor. Kompozisyonun merkezinde, çevresindeki figür ve resimsel elemanların renkli yapısına karşıt olarak Andromakhe'yi kara bir sütun gibi algılamaktayız. Sanatçı konuyu yorumlarken ifadeyi resmin kurgusu ile güçlendirmekte ve izleyici bir girdap gibi Andromakhe'ye doğru çekilmektedir.

Resim 14. Pierre-Narcisse GUÉRİN, "Andromaque ve Pyrrhus", 1810

Klasik anlayışa dönmeyi hedefleyerek ve Antik Yunan ve Roma sanatını üstün tutan Neoklasikler, konularını da antik dünyanın ozanlarının eserlerinden seçiyorlardı. Bu bağlamda Andromakhe ve Pyrrhus (Neoptolemos'un diğer adı) tragedyalarda kendilerine geniş yer bulan karakterler olarak resimlere de tema oluşturuyorlardı. Guérin Neoklasik anlayışla ortaya koyduğu bu tabloda; Efendisi Pyrrhus'un huzurunda, kucagında çocuğuyla diz çökmüş Andromakhe, Orestes ve Hermione'yi dengeli ve geometrik bir kompozisyonda bir araya getirmiştir. Rönesans resmindekine benzer üçgen kompozisyon şeması resmin merkezine Andromakhe ve Pyrrhus figürleri ile yerleştirilmiştir. Hermione ve Orestes'in kompozisyondaki yeri, geri plandaki duvarın dikey bölümlenmeleri denge ve simetri sağlayacak şekilde planlanmıştır. Pyrrhus hanesindeki kadınları Orestes'in sorgulayan bakışlarından korumak ister gibi görünmektedir. Resimde Andromakhe ve çocuğunun beyazlar içinde gösterilmiş olmaları, onların masumiyetlerine yapılan bir vurgu niteliğindedir.

Resim 15. Master of the Aeneid, "Helenus ve Andromakhe Aeneas'a Armağanlar Veriyor" (Aeneid, Book III) 1530-35

Aeneid Ustası tarafından Bakır üzerine emaye boyalarla resimlenmiş kitapta, Aeneias destanından sahneler yer almaktadır. Bu parçada Butrotium'a ulaşan kahraman buranın yöneticileri olan Troyalı Helenos ve Andromakhe ile karşılaşır. Bu hikâye Andromakhe'nin öyküsünde detayı olarak açıklanmıştır. Sembolik bir anlatımda ve minyatür tarzında oluşturulan eser daha çok bir kitap resimlemesi olarak değerlendirilebilir. İlginçtir ki Andromakhe'nin resim sanatında sıklıkla konu edildiği sahneler; yaşantısının acı, dehşet ve çile dolu **kısımlardan alınmıştır**. Örneğin Hektor'un vedası ve ölümü, Astyanaks'ın öldürülüşü gibi, Andromakhe'yi dermansız acılarla yüzleştiren olaylar daha çok resmedilmiş konular olarak karşımıza çıkar. Bu emaye boyama plakada Aeneias akrabalarıyla vedalaşmakta, denize açılmak üzere bekleyen gemilerle tasvir edilmiştir.

5. SONUÇ

Mitler, masallar, hikâyeler, söylenceler; insanın geçmiş uygarlık ve kültürlerle bağ kurmasını, onları anlamasını kolaylaştıran bir köprü olmakla beraber, bugünü ve kendimizi de anlamamızı sağlayan birer kaynaktırlar.

Bu kaynak çoğu zaman içinde yaşadığımız toplum düzeni tarafından kabul edilen bilgi, davranış modeli ve kalıplar doğrultusunda biçimlenir. Hatta geçmiş kültürlerden kaynak bulan bu gibi değerlerin günümüze değin uzanan etkilerinden

bahsedilebilir. Örneğin anaerkil toplum yapısı eril sistem karşısında gücünü yitirmişse de tarihsel, kültürel, sanatsal alanlarda bu kaynağa bağlı aktarımların belirdiklerini görmek ve günümüzde süregelen izlerini bulmak mümkündür.

Günümüz kültüründe kadınların bir arayış içinde olduklarını söylemek mümkündür. "Bu arayışın amacı; dişil doğayı tamamen kucaklamak, bir kadın olarak kendilerine değer vermeyi öğrenmek ve dişil yaralarını sarmaktır. Bu, tamamen bütünleşmiş, dengeli ve tam bir insan olma yolunda yapılacak çok önemli bir içsel yolculuktur. Çoğu yolculukta olduğu gibi kadın kahramanların aşmaları gereken yol kolay bir yol değildir." (Murdock, 2022:23) Mitolojide kadın kahramanların seslerinin, erkeklerin savaş çığlıkları arasında kaybolup gittiği ortadadır. Bu eril dünya düzeninde, kadına belirlenen etkinlik alanlarını, kadının kendisiyle bile sağlıklı ilişki kuramayacağı kadar daraltılmıştır.

Sanat tarihsel süreçler ve resim sanatına ait örnekler incelendiğinde mitlerin, masalların ve söylencelerin tükenmez bir kaynak olduğu görülür. Ancak bu öykülerde kahraman tipini genellikle erkek figürlerin temsil ettiği görülür. Kadın kahramanlar hikâyelerde, erkek kahramanlara yardımcı, onları destekleyici figürler olarak var olmaktadır. Bununla birlikte kadın kahramanların; farklı üslup ve anlayışa sahip sanat tarihsel süreçlerde de, dönemin özelliklerine, kabul görmüş beğenilerine uygun şekilde tasvir edildiği kimi zaman idealize edildiği gözlemlenmiştir.

Andromakhe gerek mitolojik öykülerde, gerek edebi eserlerde yer alan bir kahraman kadındır. Onun başından geçenler kadın-erkek ayırmaksızın herkesin gönlünde insanca duygular uyandırır. Savaşın vahşetini pek çok şekliyle deneyimleyen Andromakhe, kişiliği ve yiğitliğiyle örnek bir figür olarak destanlardan seslenmektedir.

Ancak tragedya ve destan yazarlarının Andromakhe üzerinden, eril bakışın onayladığı ideal kadın örneği yaratma çabası da dikkatlerden kaçmamalıdır.

KAYNAKÇA

CAMPBELL, J. (2022). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. Çevirmen: S. Gürses. İstanbul: İthaki Yayınları, On Birinci Baskı, ISBN: 978-605-375-691-0.

DÜLGER, S. (2021). *Mitten Felsefeye Troya'nın Arkeolojisi*. Erzurum: Sokrates Yayıncılık, Birinci Baskı, ISBN:978-944-001-3-8.

ERHAT, A. (2012). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, Yirminci Baskı, ISBN: 978-975-14-0391-9.

EURIPIDES (2002). *Troyalı Kadınlar*. Çevirmen: S. Sandalcı. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Birinci Baskı, ISBN: 975-6561-26-2.

EURIPIDES (2021). *Andromakhe*. Çevirmen: A. Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Üçüncü Baskı, ISBN: 978-605-295-787-5.

GRAVES R. (2012). *Yunan Mitleri- Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*. Çevirmen: U. Akpur: İstanbul: Say Yayınları, Üçüncü Baskı, ISBN: 978-975-468-454-4.

HOMEROS (1984). *İlyada*. Çevirmenler: A. Erhat, A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları, Yedinci Baskı, ISBN: 975-510-377-5.

KORKMAZ, T. (2019). *Dişi Anti-Kahraman Ve Sanatta Ele Alınışı: Kirke ve Kalipso Örneği*. 4. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi. 14-17 Şubat 2019 Yalova. Ankara: Doğan Tattım-Matbaa-Yayıncılık, 266-276. ISBN: 978-605-80780-1-2-7.

MURDOCK, M. (2022). *Kadın Kahramanın Yolculuğu*. Çevirmen: A.D. Yurdakul. İstanbul: Beyaz Baykuş Yayınları, 30. Yıl Özel Baskısı, ISBN: 978-625-441-658-3.

RACINE (2018). *3 Tragedya- Düşman Kardeşler, Bayezid, Andromaque*. Çevirmen: N. G. Nazımhan. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, Birinci Baskı. ISBN: 978-605-998-909-1.

SAGAERT, C.(2017). *Kadı Çirkinliğinin Tarihi*. Çevirmen: S. Kenç. İstanbul: Maya Kitap, İkinci Baskı, ISBN:978-605-0002-58-8.

VERGİLİUS (2019). *Aeneis*. Çevirmen: T. Uzel. İstanbul: Jaguar Kitap, Dördüncü Baskı, ISBN: 978-605-6923-95-1.

URL 1: <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/kahraman> 23.09.2023, 21:32

URL 2: <https://sozluk.gov.tr/> 24.09.2023, 00:14

URL 3: <https://www.maicar.com/GML/Andromache> 23.09.2023, 14:56

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Kahramanın sonsuz yolculuğunun aşamaları. (<https://thinpo.com/kahramanin-yolculugu-ve-12-temel-asamasi/> 25.09.2023, 04:55)

Resim 2. Gaspare LANDI, "Hektor ve Andromakhe'nin Buluşması", 1794. (<https://www.wga.hu/support/viewer/z.html> 24.09.2023, 16:44)

Resim 3. Joseph-Marie VIEN, "Hektor ve Andromakhe'nin Vedası", 1786. (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vien_Les_adieux_d%27Hector_et_d%27Andromaque_01.jpg 25.09.2023 06:09)

Resim 4. Giovanni Antonio PELLEGRİNİ, "Hektor ve Andromakhe", 1710. (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pellegrini_-_Ettore_ed_Andromaca.jpg 25.09.2023, 08:23)

Resim 5. Gavin CRE HAMILTON, "Hector's Farewell to Andromache" 1775-80. (<https://thalassapolis-mitoloji.blogspot.com/2011/03/andromakhe.html> 24.09.2023, 05:56)

Resim 6. Angelika KAUFMAN, "Hektor'un Vedası" 1768 (https://arthive.com/artists/1230~Angelika-Kaufman/works/377398~Farewell_of_Hector_and_Andromache 25.09.2023, 11:58)

Resim 7. Angelika KAUFMAN, "Hektor'un Vedası" 1768 (<https://www.rct.uk/collection/917984/hectors-farewell> 25.09.2023, 12:00)

Resim 8. Jacques-Louis DAVID, "Andromakhe Hektor'un Yasını Tutuyor", 1783. (www.wga.hu 24.09.2023, 10:15)

Resim 9. Pierre-Paul PRUD'HON, "Andromakhe ve Astyanaks", 1823. (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/43733924>.09.2023, 16:54)

Resim 10. Johan Ludwig Gebhard LUND, "Pyrrhus ve Andromakhe Hektor'un Mezarında" 1807-11. (https://en.wikipedia.org/wiki/File:Pyrrhus_and_Andromache_before_Hector%27s_Tomb,_by_Johan_Ludwig_Lund_-_Statens_Museum_for_Kunst_-_DSC08244.JPG 24.09.2023 21:00)

Resim 11. Edouard-Théophile BLANCHARD, "Astyanaks'ın Ölümü", 1868. (https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Edouard_Th%C3%A9ophile_Blanchard_La_mort_d%27Astyanax.JPG 24.09.2023, 17:00)

Resim 12. Georges ROCHEGROSSE, "Andromakhe", 1883. (<https://eclecticlight.co/2017/02/05/infantide-astyanax-and-making-of-myth/> 24.09.2023, 17:06)

Resim 13. Fredric LEIGHTON, “Tutsak Andromakhe”, 1888. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Fredric_Leighton)

Resim 14. Pierre-Narcisse GUÉRIN, “Andromaque ve Pyrrhus”, 1810. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Neoptolemos#/media/Dosya:Gu%C3%A9rin_Andromaque_et_Pyrrhus.JPG 24.09.2023 13:00)

Resim 15. Master of the Aeneid, “Helenus ve Andromakhe Aeneas’a Armağanlar Veriyor” (Aeneid, Book III) 1530–35. (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/195299> 24.09.2023, 20:50)